

NOTES SOBRE TERMINOLOGIA JURÍDICA

per Sebastià SOLÉ I COT

Professor d'Història del Dret de la Universitat Autònoma de Barcelona

---

I. DUES OBSERVACIONS TERMINOLÒGIQUES A LA COL·LECCIÓ DE TEXTOS JURÍDICS CATALANS: ELS MOTS 'CORT' I 'COMPILACIÓ'

El Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya patrocina la publicació d'una col·lecció anomenada *Textos Jurídics Catalans*, on s'editaran textos jurídics catalans antics, manuscrits els uns, impresos els altres. Per presentar aqueixa col·lecció, el Departament ha publicat un opuscle¹ que explica la finalitat, les característiques i els criteris que se seguiran en aqueixes edicions, i les persones a les quals han estat encomanades. Tot això ens satisfà i ho aplaudim. Però en enumerar els textos que hom hi pensa editar, cau en dues incorreccions que hem de censurar per un motiu doble: per poca fidelitat a la terminologia històrica, i per manlleu superflu i inconvenient a la llengua castellana. Es tracta dels mots *Cort* o *Cort General*, que hom transforma en 'Corts' en un calc lingüístic que no pas per habitual avui deixa d'ésser il·lícit, i de *compilació*, que també per un altre calc hom transforma en 'recopilació'. L'examen dels documents i obres catalanes antigues és conclouent en tots dos casos, encara que hi hagi excepcions, des del segle XVII si més no, degudes a la castellanització de la monarquia i de les classes socials catalanes que li eren més pròximes. El mateix Brocà, en el primer llibre d'aqueixa col·lecció,² ens ho ensenya: si bé sempre parla de 'Cortes' (l'obra, la va escriure en castellà), els textos que reproduïx sempre diuen *Cort* o *Cort General*.³ També Brocà, en aquest mateix llibre, parla sempre de *compilaciones* i mai de '*recopilaciones*':⁴ en aquest cas, a diferència de l'altre, a l'època de Brocà

1. *Textos jurídics catalans: Presentació*, Barcelona (Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya), 1985, 67 p.

2. Guillem M. de BROCÀ, *Historia del Derecho de Cataluña...*, vol. I, Barcelona 1918; edició facsímil, Barcelona, 1985.

3. *Op. cit.*, ps. 256, 257 i n. 1, 259 i n. 14, 261 i n. 28, 262 i n. 30, 31, 32 i 34, 263, etc., etc.

4. *Op. cit.*, ps. 260 i n. 19, 375-380, etc., etc.

encara no s'havia perdut la tradició genuïna del mot *compilació*, adulterat entre 1946 i 1960 per designar un trist apèndix al Codi Civil espanyol, quan, una vegada més, el govern espanyol va fer servir un nom amb prestigi històric per aigualir una reivindicació popular, tal com havia passat amb la *Generalitat* l'any 1931 —nom i institució que no reclamava ningú—, i com ha passat no fa gaire amb les «universitats autònomes», amb els estatuts d'autonomia, i d'altres.

Els historiadors hem d'ésser més fidels que tothom a la terminologia històrica, i hem de dir *Cort* a les diverses Corts i *compilació* a les diverses compilacions, per més abassegadora que sigui la pressió d'altres llengües i d'altres cultures amb uns codis i amb unes estructures mentals diferents. I no només per fidelitat històrica, sinó per coherència i respecte a les estructures de les llengües. Notem la gran tendència del castellà als plurals, que és la tendència d'una llengua que troba la seva expressió màxima en el barroc i la seva fatuïtat, la tendència a la redundància i a magnificar-ho tot, a aparentar el que no és, o més del que és: diuen *aguas, paraguas, tabacos, narices, cielos, Navidades, Pascuas, tiempos*, allà on els catalans diem *aigua, paraigua, tabac, nas, cel, Nadal, Pascua*, (el) *temps* (en singular). Però la cosa no és tan senzilla —no hi ha cap llengua que es pugui explicar i codificar amb criteris i normes matemàtics, geomètrics, racionals; i menys encara no hi ha dues llengües que tinguin relacions inequívokes d'equivalències ni lèxiques ni morfològiques ni sintàctiques ni semàntiques...—: en català diem *cabells, torrons*, allà on en castellà diuen *cabello o pelo, turrón*, casos que corresponen a una realitat plural i que per això en català preferim de reflectir aquesta pluralitat amb el plural corresponent, més que no pas de fer una abstracció que repugnaria el nostre gust per les coses concretes, el nostre respecte per les individualitats i per la realitat, com ja ho havia notat el pare Calveras.⁵ Per això mateix em sembla que hauríem de fugir d'expressions tan lletges i xocants a l'estructura de la llengua com 'camperolat', 'notariat', 'alumnat', 'professorat', d'origen clarament castellà i/o francès, i dir *camperols o pagesos, notaris, alumnes, professors*, que és el que havíem dit sempre. Si a Barcelona, i a tantes ciutats i viles de Catalunya, hi ha o hi ha hagut els carrers dels ferrers, dels sabaters, dels corders, dels carders, dels assaonadors, dels matalassers..., per què han hagut d'inventar un carrer del 'notariat' on sempre hi havia hagut el *carrer dels notaris*?⁶

El cas de *compilació* i *recopilació* és semblant. El castellà recorre sovint,

5. Josep CALVERAS, *La reconstrucció del llenguatge literari català*, Barcelona, 1925, ps. 169 n. 2 i p. 265 § 178; vegeu també p. 113 i n. 2, on presenta algunes abstraccions com un recurs d'enriquiment del lèxic de la llengua.

6. En un país de tanta tradició i desenvolupament notarial com el nostre, el mot *notariat* no el trobem documentat fins al segle XIX (COROMINES, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, s.v. *nota*); a parer meu, és un castellanisme introduït al segle XVIII, amb el règim de la Nova Planta, quan els notaris catalans es van castellanitzar lingüísticament i, en part, també jurídicament.

repetitivament i supèrflua, al prefix *re-*, per les mateixes causes de barroquisme i ampullositat esmentades, fins al punt que, força vegades, aquest prefix assenyala el caràcter no genuí d'un mot o d'una expressió. En català, les coses les *partim* i no pas 'ens les repartim', *les anem a cercar* (o *a buscar*) i no pas 'a recollir'; les coses que són a terra, o esteses, *les collim* i no pas les 'recollim'; els amics i coneguts, quan els trobem, *els coneixem* i no pas 'els reconeixem'; un camí, un carrer, una carretera, *el fem* o *el passem* i no pas 'el recorrem'; les coses, les persones, *es troben* i *s'apleguen*, més que no pas 'es reuneixen'; els llibres, els diners, les coses, *els tornem* i no pas 'els retornem'...

I les lleis, els privilegis, els costums, les sentències..., a Catalunya, es *compilaven* i no pas 'recopilaven'.

En català, en suma, escurcem tant com podem els mots.⁷ Es tracta, doncs, d'enraonar amb senzillesa, sense recargolar el llenguatge.

En la presentació d'aquesta col·lecció de *Textos Jurídics Catalans* hem perdut una avinentesa de polir la llengua en un aspecte fàcil i lògic, i de respectar una terminologia històrica que concorda inexorablement amb les seves estructures. L'autor d'aquestes línies desitja que l'error sigui esmenat a les introduccions i comentaris de les obres que s'hi publicaran en el futur.

II. ALGUNES EXPRESSIONS POPULARS QUE PRENEN EL SEU SIGNIFICAT D'INSTITUCIONS JURÍDIQUES

Com més va més em meravella la riquesa, l'espontaneïtat, la gràcia, la ironia del llenguatge popular que nosaltres hem heretat d'una cadena llarguíssima d'avantpassats nostres, i que hem de veure ara com es va perdent per moments. Ací vull destacar la influència d'institucions jurídiques d'altres èpoques en el llenguatge popular, que és el llenguatge que trobo més interessant perquè potser és el més expressiu, acabat, variat, espontani, més que cap altre dels llenguatges socials. Vegem, doncs, algunes expressions que encara hem sentit a dir força a Barcelona mateix.

Ésser la inquisició: dit d'una persona, sobretot d'un infant o xicot, exigent, capriciós, cridaner, rondinaire, avalotador...; l'origen de l'expressió és clar: el tribunal del Sant Ofici contra les heretgies creat a Castella a finals del segle XV i imposat de seguida a Catalunya.

Ordeno y mando («fugiu, ordeno y mando!», «mireu-vos-el, ordeno y mando»...): el mateix significat de l'expressió anterior. El seu origen ha d'ésser el to tibet, orgullós, cridaner, exigent, dels militars que s'installaven a

7. COROMINES, *El que s'ha de saber de la llengua catalana*, Palma de Mallorca, 1972, p. 22.

Catalunya des del segle XVI, la majoria dels quals eren castellans; la seva presència va augmentar molt del 1714 ençà, àdhuc a les comarques més aïllades on fins aleshores no n'hi havia hagut mai cap, la qual cosa explica que també trobem aquesta expressió al Pallars Jussà (corregiment de Talarn), segons que em va explicar en Josep M. Batista i Roca, que ho sentia a dir sempre a una minyona de casa seva que provenia d'aquella comarca. *Ordeno y mando* era la fórmula d'encapçalament dels edictes o bans militars i, sota el règim de la Nova Planta, de totes les disposicions dels corregidors i governadors militars ensem, en lloc del *Ara oiats tothom generalment* tradicional.

Fer un sagramental: dit d'un gran rebombori, aldarull, daltabaix, soroll, batussa, i també d'una criatura o criatures que fan grans brams, que és com jo ho he sentit a dir més. Deu venir de l'antiquíssim sagramental, espècie de sometent convocat a toc de campana, de corn o de trompeta. El fet d'ésser molt aplicat als brams infantívols i a les discussions molt violentes de gent gran, fa que no hàgim de descartar que puguin venir dels cèlebres actes sagramentals castellans del Barroc, força representats a Catalunya.

Amb un significat anàleg als anteriors, hi ha les expressions *ésser la revolució*, dita especialment al Rosselló d'una persona que tot ho capgira, que tot ho destarota, que trenca la quietud i l'ordre, que fa un gran rebombori; o dita també del rebombori mateix; el seu origen és la Revolució Francesa, que en alguns sectors socials de la Catalunya Nord va ésser rebuda amb temor i hostilitat. I a la marina catalana (si més no, a Arenys, Canet...), hom feia servir amb el mateix significat *ésser un quinoccio*, per tal com pels equinoccis hi havia grans tempestes, sobretot a la mar.

Haver-hi un cacau, quin cacau!, *ésser un cacau*: en el sentit d'embull, embolic, complicació, alteració inhabitual, batussa, avalot...; (també hom li dóna els sentits de bufetada, cop de puny, canonada...: ni aquests ni aquells no els recullen ni el FABRA, ni la GEC, ni el COROMINES, segurament perquè només pertanyen a un argot, a un llenguatge xava). En castellà no hi ha aquestes expressions. Jo apuntaria que el seu origen és degut a un fet que van ocórrer a Barcelona cap al 1730; en aquella època el cacau era un refinament del paladar i la gola, habitual de les classes més benestants, que tenia l'avantatge que agradava amb deliri i no emborratxava; cap al 1730, per culpa d'una guerra de les moltes que hi va haver en aquella centúria (i/o del monopoli del cacau atorgat el 1728 per Felip V a la *Real Compañia Guipuzcoana de Caracas*), a tot Europa hi va haver escassetat de cacau, que venia d'Amèrica, i, com que era de «primera necessitat» per a les classes més altes, les autoritats reials de Barcelona van decidir de taxar-ne el preu i de castigar-ne l'acaparament, a fi que els botiguers no fessin negoci abusant de la necessitat dels nobles i ciutadans honrats. L'Audiència Reial, doncs, va publicar edictes, va fer escorcollar magatzems i botigues, i va procedir contra els acaparadors. Això ja va ésser una novetat notable en els usos dels estaments mercantils de Bar-

celona; i les actuacions consegüents dels ministres, oficials i subalterns de la justícia, escorcollant, fent enregistrar les existències i les vendes, àdhuc amb els noms dels compradors a la menuda, devia fer un impacte extraordinari en una ciutat no avesa a un intervencionisme efectiu i tan aparatós. Però, a més a més, s'hi va afegir una complicació més espectacular encara: com que l'acaparament per especulació era un crim (un delictes, en diríem avui), hi va actuar la Sala del Crim de l'Audiència, alhora que també hi entenia l'Acord perquè la taxació, escorcolls i enregistrament de les vendes eren matèria de govern; i les dues seccions de l'Audiència (Crim i Acord) es van barallar de tal manera que van ésser la riota de tota la ciutat. L'espectacle, el va haver d'acabar el Capità General i President de l'Audiència, que estava per damunt de totes les Sales i, amb més seny que no pas elles, va matar la disputa sense estar de raons, com feia sempre.⁸

Anar a les «quinientas»: arribar molt tard a un lloc, a un acte, etc., en comparació de l'hora que cal ésser-hi, que ha començat...; es diu especialment d'una persona que sempre fa tard, i força. L'origen de l'expressió no pot ésser d'altre que la lentitud exasperant amb què la Sala Segona de Govern del Consell de Castella decidia els recursos que hom li presentava; aquesta Sala era coneguda també amb el nom de *Sala de Mil y Quinientas*, perquè calia dipositar-hi 1.500 dobles d'or — o bé donar-ne fiadors —, abans de poder-hi acudir en les matèries i casos de la seva competència, quantitat que el recurrent o suplicant havia de pagar i perdia si el recurs era desestimat. A l'Antic Règim, els expedients de govern i, sobretot, les causes de justícia, avançaven amb una feixuguesa gran; les causes duraven dècades i, algunes, segles i tot. A Catalunya, i a altres regnes de la Corona, les causes de justícia (civil i criminal) no podien sortir del regne o territori; però al segle XVIII, sota el règim de la Nova Planta, les causes sentenciades per l'Audiència Reial van poder ésser recorregudes o suplicades a la Sala esmentada del Consell de Castella mitjançant els dos recursos anomenats de *segona suplicació* i d'*injustícia notòria* (Decret Reial de 12 de gener del 1740).⁹ Aquests recursos van alentir i encarir molt més encara el procediment civil ordinari i solemne: la possibilitat d'aquests recursos nous va comportar que les causes es podien allargar una pila d'anys més (la Sala de *Mil y Quinientas* no excellia pas per

8. Un resum d'aquests fets, el fa Jaime CARRERA PUJAL a *Historia política y económica de Cataluña*, Barcelona (ed. Bosch), 1947, vol. III, ps. 398-399, però, com tota l'obra històrica d'aquest periodista obligat a fer d'historiador per les circumstàncies polítiques, cal prendre-la amb tota classe de precaucions. Millor serà de consultar la documentació citada per aquest autor (ACA, RA, *Consultas* reg. 144 fols. 122, 144, 153, 156, 190 y 222), i també altres sèries de registres complementaris d'aquest (Expedientes, Villetes, Acor-dadas, Curiae...) a fi de no quedar-se només amb l'opinió de l'Acord.

9. Per a més detalls i precisions sobre aquests recursos, vegeu Ramón Lázaro de Dou y de Bassols, *Instituciones de Derecho Público General de España...*, Madrid 1800-1803, vol. II, ps. 178-179 i 185-189, vol. VI, ps. 363-367 i 377-388.

la seva celeritat), i que, a la importància de la fiança (1.500 dobles d'or), s'hi afegien les costes enormes d'un plet de més davant d'un tribunal tan alt i a tanta distància del país; i, d'altra banda, la possibilitat d'aquests recursos i suplicacions, més que una garantia dels súbdits, servia només per donar vida (aranzels, emoluments) als tribunals reials i a tots els qui hi treballaven i en vivien. No és estrany, doncs, que la gent acabés fent servir l'expressió d'*anar* (o recórrer) a *les quinientas* com a sinònim d'anar a tres quarts de quinze.

Avui ja no sentim tant aquestes expressions, ni parlem amb el llenguatge ric i popular que nosaltres vam aprendre dels nostres pares. La televisió ens ha avesat a un llenguatge pseudo-cultista, ple de neologismes mancats de significat real i emocional, d'una fonètica pobra, i amb un ritme monòton i fred. I això no és pas exclusiu del català, sinó que també passa en el castellà i poc o molt en les altres llengües. La pobresa de les nostres llengües d'avui és un signe de l'empobriment humanístic i cultural del nostre temps.